

«Γίνεσαι χαμαιλέον, εγκλιματίζεσαι» - Συνέντευξη γύρω από τα συναισθήματα ενός εν ενεργεία σωφρονιστικού υπαλλήλου

Μυρσίνη Αγγελοπούλου

Κοινωνιολόγος

Ευαγγελία Σούκη

Κοινωνιολόγος

Ελένη Τσουνάκου-Ρουσιά

Νομικός

Ο σωφρονιστικός υπάλληλος Α. μιλά στο *The Art of Crime* για τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται τα συναισθήματά του, τόσο κατά την εκτέλεση των επαγγελματικών του καθηκόντων όσο και στη ζωή του εκτός της φυλακής, ως εργαζόμενος σε ελληνικό κατάστημα κράτησης. Οι φυλακές διαχρονικά αποτελούν συναισθηματικά φορτισμένους χώρους, όχι μόνο για τους κρατούμενους αλλά και για τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους.¹ Οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν ποικίλες προ-

1. Nylander, P.-Å., Lindberg, O., & Bruhn, A. (2011). Emotional labour and emotional strain among Swedish

κλήσεις κατά τη διάρκεια της εργασίας τους, καθώς βιώνουν απρόβλεπτες και συχνά επικίνδυνες καταστάσεις, απειλητικές για τη σωματική και την ψυχική τους υγεία.² Βάσει ερευνών, παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά επαγγελματικής θνησιμότητας, γεγονός που οφείλεται στον κίνδυνο του συγκεκριμένου εργασιακού περιβάλλοντος.³ Περαιτέρω, εμφανίζουν υψηλά ποσοστά συμπτωμάτων μετατραυματικής διαταραχής, κατάθλιψης και λοιπών ψυχικών διαταραχών.⁴

Οι καθημερινές επαγγελματικές αποφάσεις του φυλακτικού προσωπικού βρίσκονται στο όριο μεταξύ ασφάλειας και κινδύνου (edgework).⁵ Προκειμένου να παραμείνουν ασφαλείς, οι εργαζόμενοι αναπτύσσουν άμυνες οι οποίες εδράζονται στην ουδέτερη εκ μέρους τους αντίδραση και στην ικανότητα αυστηρής διαχείρισης των καταστάσεων.⁶ Στο πλαίσιο αυτό, επιβάλλεται να ασκούν συνεχή έλεγχο επί των συναισθημάτων τους, καθώς τυχόν συναισθηματικές αντιδράσεις δύνανται να τους θέσουν σε κίνδυνο.⁷ Συνεπώς, επιτελούν μια συναισθηματική εργασία η οποία απαιτεί ή καταστέλλει συναισθήματα, με στόχο την επίτευξη μιας εξωτερικής κατάστασης σταθερότητας.⁸

Λόγω των ανωτέρω, οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι έρχονται συχνά αντιμέτωποι με την επαγγελματική εξουθένωση (burnout), υπό το πρίσμα τριών παραγόντων: α) τη συναισθηματική εξάντληση, ώστε αδυνατούν να χαλαρώσουν ακόμα και μετά το πέρας της εργασίας τους, β) τον κυνισμό, με συνέπεια να ενεργούν συχνά κατά τρόπο αποστασιοποιημένο/ απαθή και γ) την αναποτελεσματικότητα ή αρνητική αυτοεκτίμηση ως προς την ικανότητά τους να επιτελέσουν επαρκώς τα καθήκοντά τους.⁹

Αν και αυτό το είδος συναισθηματικής εργασίας απασχολεί καθημερινά τους επαγγελματίες του σωφρονιστικού συστήματος, δεν έχει αναπτυχθεί ακόμη πλήρως σε επίπεδο ακαδημαϊκής προσέγγισης.

prison officers. *European Journal of Criminology*, 8(6), σ. 469-483, <https://doi.org/10.1177/1477370811413806>.

2. Ward J., McMurray R., Sutcliffe S. (2020). Working at the edge: Emotional labour in the spectre of violence. *Gender Work Organ*, 27, σ. 82-97, <https://doi.org/10.1111/gwao.12377>.

3. Perry K. & Ricciardelli R. (2021). Working with Incarcerated Youth: Emotional Labour and Moral Wages, *The British Journal of Criminology*, 61(4), σ. 1026-1043, <https://doi.org/10.1093/bjc/azaa107>.

4. Carleton, R. N., Afifi, T. O., Turner, S., Taillieu, T., Duranceau, S., LeBouthillier, D. M. κ. ά. (2018). Mental Disorder Symptoms among Public Safety Personnel in Canada. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue canadienne de psychiatrie*, 63(1), σ. 54-64, <https://doi.org/10.1177/0706743717723825>.

5. Ward κ. ά., ό. π.

6. Walsh E. (2007). An Examination of the Emotional Labour of Nurses Working in Prison, 75279.pdf (core.ac.uk).

7. Crawley E. (2004). Doing prison work – The public and private lives of prison officers, Willan Publishing.

8. Nylander κ. ά., ό. π.

9. Perry & Ricciardelli, ό. π.

- Ποιο είναι το συναίσθημα όταν ξεκινάτε την εργασία σας; Πώς είναι αυτή η καθημερινή μετάβαση από την κοινωνία στη φυλακή;

- Το συναίσθημα είναι το ίδιο όπως σε κάθε εργασία, «να τελειώσει η δουλειά, να φύγω». Όταν μπαίνω στη φυλακή, χάνω την επαφή με τον έξω κόσμο, είμαι με τους κρατούμενους. Νιώθω κατά κάποιο τρόπο σαν κρατούμενος, γιατί όπως στερείται ο κρατούμενος πράγματα, έτσι στερούμαστε κι εμείς οι φύλακες: τα κινητά μας, την επαφή με τον έξω κόσμο. Είμαστε κι εμείς κατά κάποιο τρόπο πίσω από τα κάγκελα. Δεν είναι το ίδιο όμως, προφανώς.

- Γνωρίζουμε ότι καθημερινά απορρίπτονται αιτήματα κρατουμένων και αυτό τους προκαλεί αρνητικά συναισθήματα, όπως θυμό και απογοήτευση. Πώς αντιμετωπίζετε τέτοιου είδους καταστάσεις;

- Η πορεία των αιτημάτων είναι θέμα της δικαιοσύνης, δεν είναι δικό μου θέμα. Βέβαια, είμαστε οι πρώτοι που θα «τα ακούσουμε». Αλλά εντάξει, δεν ευθύνομαι εγώ. Οι κρατούμενοι δεν είναι υπομονετικοί και μπορεί να φωνάξουν. Προσπαθώ να συγκρατηθώ, με τον τρόπο μου θα τους εξηγήσω ότι δεν είναι δικό μου πρόβλημα. Όσο μπορώ, προσπαθώ να εξυπηρετήσω με ένα τηλέφωνο στη γραμματεία, αλλά μέχρι εκεί.

- Αν κάποιος συνάδελφός σας σάς ανέφερε ότι επηρεαζόταν αρνητικά από περιστατικά κατά τη διάρκεια της εργασίας σας, τι θα τον συμβουλευάτε; Γνωρίζετε αν κάποιος συνάδελφός σας παραιτήθηκε για αυτόν τον λόγο;

- Όχι, όσο δουλεύω εκεί δεν έχει παραιτηθεί κανένας. Άμα κάτι επηρεάσει έναν συνάδελφο, θα του πω να μην τον επηρεάζει. Γιατί άμα κάθε μέρα επηρεάζεσαι από κάτι, στο τέλος θα χαζέψεις. Γενικά, όταν φεύγεις από τη δουλειά, πρέπει να τα ξεχνάς όλα. Ότι γίνει εκεί, μένει εκεί. Εγώ το πετυχαίνω, δεν με επηρεάζει τίποτα. Αν κάτι με επηρεάσει, θα νευριάσω όσο είμαι στη δουλειά.

- Δηλαδή εσείς αισθάνεστε θυμό, άγχος και λύπη κατά τη διάρκεια των καθηκόντων σας; Και, αν ναι, θεωρείτε αντιεπαγγελματικό να δείξετε ότι έχετε αυτά τα συναισθήματα;

- Όπως είπα, εμένα δεν με επηρεάζει τίποτα, είμαι σκληρός. Έγινε πιο σκληρός εκεί μέσα, με την καλή την έννοια, όχι ότι χτυπάμε κόσμο... Αλλά ναι, θα λυπηθώ ας πούμε για τους ξυλοδαρμούς μεταξύ κρατουμένων, που είναι συχνό φαινόμενο. Θα λυπηθώ κάποιον, άμα ξέρω την ιστορία του. Προφανώς, όμως, δεν θα το δείξω. Εγώ θα είμαι όπως πριν, θα συνεχίσω τη δουλειά μου. Αλλά δεν είναι ότι φοβάμαι να δείξω τα συναισθήματά μου, δεν τα έδειχνα από πριν. Άμα πας εκεί και έχεις συναισθήματα, δεν κάνεις τίποτα. Άμα πας έτσι, δεν θα δουλέψεις σωστά. Πρέπει να γίνεις σκληρός.

- Νιώθετε ότι τα συναισθήματά σας επηρεάζονται από παράγοντες, όπως π.χ. η ηλικία, το έγκλημα ή η ποινή που εκτίει ένας κρατούμενος;

- Ο καθένας αναλαμβάνει τις ευθύνες του, ανάλογα με το τι έκανε. Δεν έχει σημασία η ηλικία. Δεν έχει σημασία αν είσαι 30, 50 ή 60 χρονών, δεν σημαίνει ότι μπορείς να σκοτώνεις κάποιον ή να πουλάς ναρκωτικά. Για ό,τι έκανες, θα τιμωρηθείς ανάλογα. Ο καθένας είναι υπόλογος των πράξεων του. Δεν με έχει επηρεάσει το έγκλημα κάποιου για να τον συμπαθήσω ή να τον αντιπαθήσω. Εμένα δεν με επηρεάζει τίποτα, παρά μόνο τα εγκλήματα ηθών όπως οι βιασμοί, νευριάζω αρκετά με αυτά. Αλλά όχι, δεν μιλάω απότομα σε κάποιον ανάλογα με το τι έγκλημα έχει κάνει. Το απότομο έχει να κάνει μόνο με το πώς θα σου μιλήσει ο άλλος: άμα μου μιλήσει απότομα, θα του απαντήσω κι εγώ απότομα, ό,τι κι αν έχει κάνει. Θα φερθώ αναλόγως. Το ίδιο ισχύει και με την ευγένεια. Πάντα μιλάς με ευγένεια. Αν ο άλλος σου πει καλημέρα, θα του πεις καλημέρα. Όπως μιλάει εκείνος, μιλάς κι εσύ. Όπως ανεβαίνει αυτός, ανεβαίνεις κι εσύ. Πάντα ξεκινάς με την ευγένεια και καταλήγεις εκεί που καταλήγει ο καθένας. Αυτό συμβαίνει κάθε μέρα, αυτή η επικοινωνία κρατούμενου και φύλακα.

- Πώς νιώθετε όταν αποφυλακίζεται κάποιος κρατούμενος; Επηρεάζεστε από το εάν έχετε θετική ή αρνητική γνώμη γι' αυτόν;

- Όταν αποφυλακίζεται κάποιος, εύχομαι «καλή κοινωνία», να μην ξανάρθει πίσω σε εμάς. Όλα θετικά. Εκεί μέσα που δουλεύω δεν έχω να χωρίσω με κανέναν τίποτα. Εκεί μας βρήκαν, εκεί θα τους βρούμε, εκεί θα μας βρουν. Δεν έχεις να χωρίσεις κάτι. Δεν είμαστε εκεί για να τους κρίνουμε, αυτά θα τα πει στη δικαιοσύνη.

- Έχετε αισθανθεί φόβο λόγω απειλών ή παρενόχλησης;

- Ούτε με έχουν παρενοχλήσει ούτε με έχουν εκφοβίσει και, γενικά, δεν νιώθω φόβο. Άμα έχεις φόβο, δεν κάνεις γι' αυτή τη δουλειά. Ωστόσο λίγος φόβος υπάρχει, δεν θα βρεις κανέναν συνάδελφο να σου πει το αντίθετο. Όχι ότι λέει «πάω τώρα για δουλειά, τι κακό μπορεί να συμβεί σήμερα;». Όχι σε τέτοιο βαθμό. Όμως εντάξει, είναι φυλακή μέσα, δεν ξέρεις τι μπορεί να γίνει, δεν ξέρεις το μυαλό του άλλου μέχρι πού μπορεί να φτάσει. Έναν μικρό φόβο στο πίσω μέρος του μυαλού σου τον έχεις, απλά για να σε κρατάει σε εγρήγορση. Είναι ψέμα γενικά, άμα σου πει κάποιος δεν έχω καθόλου φόβο στη φυλακή, αυτό δεν υπάρχει. Λίγο-πολύ, λίγο φόβο τον έχεις.

- Έχετε αντιμετωπίσει καταστάσεις λεκτικής, ψυχολογικής ή σωματικής βίας μεταξύ κρατουμένων ή μεταξύ κρατουμένων και προσωπικού και, αν ναι, πώς τις διαχειριστήκατε;

- Μεταξύ κρατουμένων, αυτά είναι συχνά φαινόμενα. Πάντα περιμένεις να δεις πού θα φτάσει η συμπλοκή. Περιμένεις την αντίδραση των ανωτέρων, κι ό,τι πουν πράττεις ανάλογα. Εγώ εντολές εκτελώ. Σε περίπτωση λεκτικής βίας ή ξυλοδαρμού, ρίχνεις μια φωνή και, άμα δεν

σταματήσουν, επεμβαίνεις. Όλα τα αιχμηρά αντικείμενα και τα λοιπά, διαρκούν λίγο, θα τα δεις κιόλας, θα προλάβεις. Πολλά λεπτά θα διαρκέσει ένας ξυλοδαρμός. Εμάς δεν θα μας χτυπήσουν. Για να χτυπήσει ένας κρατούμενος έναν φύλακα, το πρόβλημα θα είναι προσωπικό και όχι γιατί μπήκε στη μέση σε έναν ξυλοδαρμό. Γιατί υπάρχει σεβασμός. Για να κάνει κάτι σε μένα ένας κρατούμενος, πρέπει να φταίω κι εγώ. Αν εγώ είμαι σωστός στη δουλειά μου και κάνω αυτά που πρέπει, κανένας κρατούμενος, όσο και να έχει πρόβλημα με την υπηρεσία, με εμένα προσωπικά δεν θα έχει πρόβλημα.

- Έχετε αντιμετωπίσει περιπτώσεις σοβαρού τραυματισμού ή αυτοκτονίας κρατουμένου και, αν ναι, λάβατε βοήθεια για να διαχειριστείτε το γεγονός;

- Αυτοκτονία δεν έχω συναντήσει ακόμα. Τραυματισμό σοβαρό έχω συναντήσει. Τον πήραν οι άλλοι κρατούμενοι που είναι εργαζόμενοι, οι τραυματιοφορείς, και τον πήγαμε στο νοσοκομείο. Έτρεχα κι εγώ μαζί με το φορείο. Αυτό συνέβη τον πρώτο μου μήνα στη δουλειά. Παρόλο που τον είχαν «διαλύσει», μετά όταν έφυγα από τη δουλειά δεν το σκεφτόμουν. Ήταν σοβαρός τραυματισμός, αλλά δεν τον λυπήθηκα. Δεν μπαίνω στη θέση του, εγώ δεν θα ήμουν στη θέση του ποτέ. Δεν θα έλεγα «καλά έπαθε», αλλά ήξερε ότι υπάρχει ο νόμος της φυλακής, ο νόμος που έχουν βγάλει οι κρατούμενοι, που δεν γίνεται αποδεκτός από εμάς. Και δεν νιώθω ότι χρειάζομαι ψυχολογική υποστήριξη, δεν με επηρεάζουν τα γεγονότα. Ούτε με έχει παραπέμψει η υπηρεσία σε κάποιον ψυχολόγο.

- Υπάρχει κάποια εκπαίδευση για το πώς να αντιμετωπίζετε τα συναισθήματά σας σε τέτοιες περιπτώσεις;

- Η εκπαίδευση σε εμάς αργεί, τον λόγο δεν τον ξέρω. Γενικά, οι εκπαιδεύσεις είναι όταν δουλεύεις. Σίγουρα θα ήταν καλύτερα αν γινόταν πριν, για να ξέρεις και πώς θα αντιμετωπίσεις τις καταστάσεις.

- Ποιο είναι το χειρότερο σενάριο που φοβάστε ότι θα κληθείτε να αντιμετωπίσετε;

- Το χειρότερο σενάριο δεν το έχω δει ακόμα, είναι η αυτοκτονία. Δεν το έχω δει και δεν ξέρω πώς να αντιμετωπίσω το συναισθηματικό κομμάτι. Όταν κάτι το βλέπεις, ξέρεις πώς να το αντιμετωπίσεις. Αυτοκτονία δεν έχω δει, όλα τα άλλα τα έχω δει.

- Χρησιμοποιείτε το χιούμορ κατά την εκτέλεση των καθηκόντων σας; Αν ναι, σας έχει βοηθήσει να αναπτύξετε προσωπικές σχέσεις με κρατούμενους; Υπάρχουν περιπτώσεις που το χιούμορ αποτέλεσε λόγο παρεξήγησης;

- Υπάρχουν συνεργεία στη φυλακή: μαγειρεία, ιατρεία, σχολεία. Κάθε μέρα είστε μαζί, οπότε σίγουρα μπορείς να πεις και μια κουβέντα παραπάνω. Θα κάνεις και την πλάκα σου, θα πεις και τα αστεία σου, θα μιλήσεις γενικά. Χιούμορ υπάρχει στις σχέσεις με τους κρατούμενους,

αλλά δεν αναπτύσσεις φιλικές σχέσεις μαζί τους, δεν τους δίνεις το περιθώριο. Τώρα, αν κάποιος αποφυλακιστεί κι εσύ τον συμπάθησες, κατά την κρίση του καθενός, μπορεί να αναπτύξεις φιλικές σχέσεις. Εμένα δεν μου έχει τύχει ακόμα. Γενικά, οι φιλικές σχέσεις μπορεί να είναι παρεξηγήσιμες στη φυλακή, καθώς υπάρχουν κλίκες που μπορεί να θεωρήσουν ότι εξυπηρετώ κάποιους ενώ κάποιους άλλους όχι. Στην πραγματικότητα, βοηθάω όσους μπορώ υπηρεσιακά. Αλλά πάντα βάζω τα όρια. Παρεξήγηση με εμένα προσωπικά δεν έχει γίνει ποτέ. Τους βοηθάω όλους μέχρι εκεί που μπορώ.

- Έχετε ταυτιστεί συναισθηματικά με ιστορία κρατουμένου;

- Ως προς το αν έχω νιώσει ότι ταυτίζομαι με την ιστορία ενός κρατούμενου, με τη συγκυρία που τον οδήγησε στη φυλακή, όχι, δεν έχω ταυτιστεί. Ούτε είχα κάποια συγκυρία όπως είχε αυτός στη ζωή του. Ό,τι και να σου συμβεί, πριν φτάσεις στη φυλακή, υπάρχουν και ψυχολόγοι, φίλοι, οικογένεια. Αν δεν υπάρχει οικογένεια, υπάρχουν οι φίλοι. Αν δεν υπάρχουν οι φίλοι, υπάρχουν οι ψυχολόγοι. Είναι λάθος δρόμος να πάρεις, για να φτάσεις στη φυλακή.

- Πώς νιώθετε όταν τελειώνετε τη δουλειά σας και αφήνετε πίσω σας τη φυλακή;

- Στην αρχή παρατηρείς τον κόσμο έξω πιο πολύ. Παρατηρείς όπως στη φυλακή. Είσαι σε εγρήγορση. Θα περάσει ο άλλος από πίσω, από μπροστά σου, θα δεις τι θέλει να κάνει. «Σκανάρεις». Κι ακόμα, βγαίνεις έξω στην καφετέρια, πίνεις έναν καφέ και λες «Α, τι ωραία. Κοίτα αυτός, είναι μέσα». Εσύ είσαι έξω, πίνεις καφέ και το εκτιμάς πολύ. Να μη μιλήσω για φίλους και οικογένεια. Γενικά, μέσα στη φυλακή αντιδράς έτσι, όπως αρμόζει να αντιδράσεις στους κρατουμένους. Κλείνει η πόρτα και βγαίνεις ξανά στον έξω κόσμο. Η αλλαγή γίνεται κατευθείαν, με το που φύγεις από τη δουλειά. Τα νεύρα δεν είναι λόγω της φυλακής, οποιαδήποτε δουλειά και να κάνεις, κάτι μπορεί να σε εκνευρίσει. Αλλά το συναίσθημα αλλάζει κατευθείαν. Γίνεσαι χαμαιλέον, εγκλιματίζεσαι.

- Σας έχει αναφέρει κάποιο κοντινό σας πρόσωπο ότι λόγω της εργασίας σας έχετε αλλάξει και αντιμετωπίζετε τις καταστάσεις πιο κουνικά; Εσείς έχετε αλλάξει ως προς το πώς βλέπετε τον εαυτό σας;

- Μου έχουν κάνει κάποιες παρατηρήσεις. Οι κοντινοί μου άνθρωποι μου έχουν πει ότι ήμουν πιο απότομος στις αρχές. Κι αυτό οφείλεται στον τρόπο που πρέπει να αντιμετωπίζεις τους κρατουμένους, όταν φτάνουν σε ένα σημείο και ζητάνε κάποια πράγματα τα οποία δεν μπορείς να τα διαχειριστείς, οπότε γίνεσαι λίγο πιο απότομος. Ευγενικός, αλλά απότομος. Ως προς το πώς νιώθω, το συναίσθημα, αυτό δεν έχει αλλάξει. Γενικά, είμαι σκληρός. Δηλαδή αυτά που βλέπω στη φυλακή, και εκτός φυλακής να τα δω, είναι το ίδιο. Δεν με επηρεάζει.

- **Όταν ακούτε ανθρώπους οι οποίοι δεν έχουν σχέση με τις φυλακές να ζητούν από το σωφρονιστικό σύστημα μόνο την τιμωρία και όχι τον σωφρονισμό, πώς αισθάνεστε γι' αυτό;**

- Αυτό που προσπαθούμε όλοι είναι το να βγει κάποιος από τη φυλακή καλύτερος άνθρωπος. Τώρα, αν υπάρχει σωφρονισμός ή όχι, αυτό αλλάζει συνέχεια, είναι ανάλογα με το ποιος παίρνει τις αποφάσεις μέσα και έξω από τη φυλακή. Όταν η έξω κοινωνία λέει «να σαπίσει κάποιος στη φυλακή», δεν συμφωνώ. Αυτό δεν θα γίνει. Για εμένα, σε πολλά αδικήματα βρίσκουν ελαφρυντικά κρατούμενοι που δεν θα έπρεπε, αλλά όχι και να σαπίσουν στη φυλακή. Όλα πρέπει να κινούνται σύμφωνα με τον νόμο. Ένας που έχει κάνει το ίδιο αδίκημα με έναν άλλο, θα καθίσει πέντε χρόνια και ο άλλος θα καθίσει εννιά. Άλλοι δεν μπαίνουν και καθόλου. Πώς γίνεται αυτό; Αυτό είναι αλλουνού παπά ευαγγέλιο.

- **Έχετε νιώσει ποτέ ότι υπάρχει αρνητική κοινωνική αντίληψη για την εργασία σας, λόγω του «στίγματος» που φέρει για την κοινωνία η φυλακή;**

- Δεν νιώθω ότι με κοιτάνε αρνητικά για τη δουλειά μου. Ίσα ίσα. Στους πιο πολλούς φαίνεται περίεργο, δηλαδή ούτε εγώ φανταζόμουνα πώς θα έκανα αυτή τη δουλειά. Δεν μπαίνει ο καθένας φυλακή. Κάνουν πολλές ερωτήσεις, πώς δουλεύετε, τι γίνεται, τι βλέπετε, πολλά.

- **Εσείς αντλείτε ηθική ικανοποίηση από την εργασία σας, δηλαδή νιώθετε ότι είστε κομμάτι της διαδικασίας απονομής δικαιοσύνης; Υπάρχει κάποιο συναίσθημα το οποίο επικρατεί, ως προς το πώς αντιλαμβάνεστε την εργασία σας;**

- Τη δικαιοσύνη δεν θα τη δώσω εγώ, δεν νιώθω μέρος της απονομής της δικαιοσύνης. Εμείς απλά είμαστε κατάσταση κράτησης. Το συναίσθημά μου είναι ουδέτερο, εξυπηρετείς τον κόσμο ανάλογα με το τι θα σου ζητήσει και δεν τον σωφρονίζεις. Το σχολείο, η εργασία είναι οι τρόποι που θα βοηθήσουν κάποιον να σωφρονιστεί. Εγώ στην ουσία θα τον εξυπηρετήσω σε κάτι που θα ζητήσει, με ένα τηλεφώνημα, να απευθυνθώ σε κάποιον ανώτερο, αν μπορώ να τον εξυπηρετήσω. Αλλά εγώ δεν σωφρονίζω. Σου δίνει χαρά το να εξυπηρετείς κάποιον που σου φέρεται σωστά. Έναν που δεν μου φέρεται σωστά, θα τον εξυπηρετήσω, όχι με χαρά βέβαια. Αυτό ισχύει σε όλες τις δουλειές, δεν ισχύει μόνο στη δικιά μας.

- **Σε περίπτωση που το παιδί σας επιθυμεί να ακολουθήσει την επαγγελματική σας πορεία, ποιες θα ήταν οι σκέψεις σας για αυτό;**

- Δεν θα του υποδείξω ποιο επάγγελμα θα κάνει. Προφανώς και θα το συμβουλευσω, θα έχω εμπειρία μέχρι τότε. Αλλά δεν θα του δείξω εγώ ποιο επάγγελμα θα ακολουθήσει στη ζωή του, ό,τι του αρέσει θα κάνει. Δεν θα τον απέτρεπα με τίποτα, αν του άρεσε αυτό ή με έβλεπε εμένα με στολή. Να το κάνει, δεν θα τον επηρεάσω εγώ σε κάτι.